

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Третяк В.П., доктор економічних наук, доцент

Покоłodна Т.В., аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Наша країна переживає момент трансформації, коли ми визнаємо, що «робити, як зазвичай» неможливо. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», яка була прийнята Президентом України в січні 2015 року, призначена, щоб допомогти нам вийти сильнішими з нинішньої кризи, надання допомоги в подоланні екологічних проблем і забезпечення сталого розвитку України в майбутньому. У статті представлений огляд стратегій соціально-економічного розвитку інших країн, які повинні бути враховані з метою ефективної реалізації Стратегії сталого розвитку України.

Ключові слова: економічна стратегія, соціально-економічний розвиток, стратегія, стратегія соціально-економічного розвитку.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство прагне до постійних покращень рівня та умов життя, які можуть забезпечити їм сталий економічний розвиток. Вибір і обґрунтування механізмів, що обумовлюють соціально-економічний розвиток, опираються на зовнішні та внутрішні інтереси країни, пов'язані з реалізацією пріоритетів розвитку та стратегій. Тобто Стратегія розвитку будь-якої держави визначає трансформацію пріоритетів і механізмів державного втручання в економіку для реалізації його стратегічних цілей. У довгостроковому періоді вона характеризує спрямованість дій та принципи їхньої реалізації.

Нині питання обґрунтування вибору моделі суспільного розвитку України, визначення напрямків економічної та соціальної політики в залежності від визначених пріоритетів, задач, цілей, інтересів країни на довгострокову перспективу є дуже актуальними. Україні потрібна Стратегія, яка здатна забезпечити підвищення конкурентоспроможності, підвищення наукоємності технологій, покращенню добробуту населення та забезпечити соціально-економічний розвиток суспільства. Для цього доцільно враховувати досвід інших країн, які вже досягли значних результатів і розробляють стратегії як елемент нової системи розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основоположниками, які вивчали соціально-економічний розвиток були Портер М., Міддлтон Дж., Швайка Л.А., Довгань Л.Є., Ліганенко І.В., Ісаєва Н.І. досліджували проблеми стратегічного соціального розвитку України. Незважаючи на значне число наукових публікацій, пов'язаних з дослідженням стратегічного планування та управління, до числа малодосліджених відносяться проблеми методології, структури стратегічного управління, реалізації стратегій. Для України вивчення і використання досвіду формування та реалізації стратегій соціально-економічного розвитку зарубіжних країн вкрай актуальне завдання.

Метою статті є аналіз підходів до формування стратегії соціально-економічного розвитку держави для використання їх досвіду з метою покращення соціально-економічного розвитку України. До завдань цієї статті відносяться: розглянути точки зору авторів щодо визначення понять «стратегія», «стратегія економічного розвитку»; проаналізувати основи формування стратегії сталого розвитку розвинених країн ЄС та деяких інших.

Основні результати дослідження. Стратегія є головним напрямом руху країни чи конкретного підприємства до певної мети. Це є бажана позиція, конкретизована у показниках. Далі наведено визначення поняття «стратегія» різними авторами.

Л. Швайка дає наступне визначення цього поняття: Стратегія – це узагальнена модель майбутнього стану економіки та планових дій щодо його досягнення, яка встановлює основні напрями, цілі та пріоритети діяльності, визначає критичні ресурси та необхідні нововведення, містить засоби реалізації пріоритетів та індикатори досягнення планованого результату [1].

Г. Ансофф: стратегія – набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [2].

М. Портер: стратегія – аналіз внутрішніх процесів та взаємодій між різними складовими організації для того, щоб визначити як і де додається цінність, позиціонування організації щодо галузевого середовища [3].

А. Мескон : стратегія – комплексний план, сформований для здійснення місії організації та досягнення її цілей [2].

Стратегія економічного розвитку (економічна стратегія) країни являє собою економічну політику уряду, розраховану на тривалий строк, спрямовану на досягнення основної мети соціально-економічного розвитку. Економічна стратегія – це довгострокові, найпринциповіші, найважливіші установки, плани, наміри уряду стосовно виробництва, надходжень і витрат бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту [4].

Стратегія економічного розвитку – це набір рішень, розроблених виходячи з можливостей країни і її поточного стану, що в перспективі забезпечить вихід держави на нові ринки збуту, зміцнення власної валюти, покращення рівня життя населення, збільшення експорту товарів, прискорення власного виробництва, зниження залежності від іноземних енергоносіїв.

У часи кризи і нестабільності кожна людина починає переосмислювати усталені закони свого існування, здійснювати переоцінку своїх пріоритетів, виробляти той єдиний шлях у майбутнє, який дасть змогу не лише зберегти своє життя і життя близьких, а й визначити парадигму свого подальшого розвитку, що унеможливить повторення вже зроблених помилок.

Для виходу з кризи необхідні реформи, які для України є справою національного виживання. Вихід із кризи повинен започаткувати системне впровадження дієвої та сучасної соціально-економічної політики України.

Одним із перших кроків у цьому напрямі є розробка Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена на початку 2015 року.

Над створенням стратегії сталого розвитку України працювали українські науковці та експерти за активної підтримки міжнародних організацій. В ході роботи пропонувалися різні підходи до формату зазначеного документа, структури та основних напрямків.

З огляду на прагнення нашої держави до євроінтеграції, для України на даному етапі розвитку визначальним документом повинна стати Стратегія сталого розвитку ЄС, вироблена в 2001 році та оновлена в червні 2006 року. Метою Стратегії є визначення та запровадження заходів, за допомогою яких країни Євросоюзу будуть здатні досягти постійного довгострокового поліпшення якості життя шляхом утворення сталих спільнот, здатних управляти і ефективно використовувати природні ресурси, підвищувати екологічний та соціальний, інноваційний потенціал економіки та здатних забезпечити процвітання, охорону довкілля та єдність суспільства [5].

В основі моделі розвитку ЄС лежить концепція «сталого розвитку», метою якої є поліпшення умов життя людини при збереженні її життєвого простору в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі. Тобто сталий розвиток держави передбачає забезпечення економічно ефективного, соціально справедливого та екологічно чистого розвитку.

Зазначена концепція була підтверджена і в прийнятому ЄС у 2010 р. документі «Європа – 2020», який став стратегією розумного, сталого та інклюзивного зростання. Держави ЄС визначили п'ять амбітних цілей, яких кожна країна повинна досягти до 2020 року. Цілі охоплюють такі сфери: інноваційний розвиток, трудова зайнятість, освіта, соціальна інтеграція, клімат, енергетика.

Індикаторами успішності виконання поставлених цілей визначено п'ять ключових показників:

- 75% населення віком від 20 до 64 років повинні бути працевлаштовані;
- 3% ВВП держав ЄС має інвестуватися в проекти дослідження та розвитку;
- досягнення цілі «20-20-20», що означає: скорочення на 20% викидів парникових газів порівняно з 1990 р.; збільшення в енергоспоживанні ЄС на 20% частки енергії, виробленої з відновлювальних джерел; збільшення на 20% енергоефективності;
- частка людей із початковою освітою повинна становити не більше 10% і не менше 40% молоді повинні мати вищу освіту;
- кількість населення, що проживає на межі бідності, повинна зменшитися на 20 мільйонів [6].

Всі країни ЄС розробили свої національні цілі по кожному з цих напрямів, а також конкретні заходи на національному рівні, яких необхідно вжити з метою їх імплементації [6].

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» затвердила мету, чотири вектори руху для нашої держави та реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави, визначила 25 ключових показників-індикаторів, за якими буде оцінено хід виконання передбачених реформ і програм.

Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Ключові показники-індикатори Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Ключові показники-індикатори Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»

Показники-індикатори	2014	2020
Рейтинг легкості ведення бізнесу	112	ТОП 20
Кредитний рейтинг країни (категорія)	ССС	BBB
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	ТОП 40
ВВП на душу населення	\$8,500	\$16,000
Іноземні інвестиції в 2015-2020		\$40 млрд
Відношення дефіциту бюджету до ВВП	10,1%	3%
Відношення державного боргу до ВВП	67,6%	60%
Інфляція	19%	1,7%

*Розроблено автором відповідно до [5]

Забезпечення ефективного впровадження положень стратегії залежить від багатьох факторів. Значне навантаження лягає на процедурні та інституційні аспекти управлінського процесу. Наразі перед відповідними міністерствами і відомствами стоїть завдання розробити план дій щодо реалізації положень стратегії.

Безперечною умовою успішності програм розвитку є оперування єдиними критеріями та баченнями стратегічних цілей, які повинні бути конкретними, дуже специфічними, реалістичними, досяжними, мати чіткі часові рамки.

Дослідник теорії стратегій, професор філософії Джон Міддлтон, узагальнюючи досвід вивчення проблеми зауважив, що схематично усі стратегії займаються поєднанням трьох речей: по-перше, розглядом існуючого стану речей, «де ми знаходимося зараз», по-друге, бажаного, «де ми хочемо опинитися» і, по-третє, шляху, яким організація повинна переміститися із теперішнього в майбутнє, «як нам туди потрапити» [7].

Готуючи Стратегію, передусім необхідно було хоча б в найзагальніших рисах, відштовхуючись від реального стану речей, визначити пріоритетні напрямки розвитку України, її національного господарства. Далі показати, які позиції ми хочемо завоювати в Західному світі, і, нарешті, які ресурси і рушійні сили ми можемо задіяти для реалізації Стратегії.

Незважаючи на декларативність і загальні формулювання окремих положень Стратегії, саме ступінь її реалізації визначатиме майбутні контури Держави Україна.

Стратегічною метою сталого розвитку республіки Білорусь є забезпечення високих життєвих стандартів населення та умов для гармонійного розвитку особистості у рамках переходу до високоефективної економіки, яка заснована на знаннях та інноваціях, при збереженні сприятливого навколишнього середовища для теперішніх та майбутніх поколінь.

Поставлена стратегічна ціль передбачає 2 етапи її реалізації:

2016-2020 роки. Найважливіша мета – перехід до якісного збалансованого росту економіки на основі її структурно – інституціональної трансформації з урахуванням принципів «зеленої картки» економіки, пріоритетного розвитку високотехнологічних виробництв, які стануть основою для підвищення конкурентоспроможності країни та якості життя населення.

2021-2030 роки. Головна мета – підтримка стабільного стійкого розвитку, в основі якого зростання духовно-етичних цінностей та досягнення високої якості людського розвитку, прискорений розвиток наукоємних виробництв та послуг, подальше становлення «зеленої економіки» при збереженні природного капіталу.

Для досягнення поставлених цілей передбачає вирішення наступних задач:

В соціально-політичній області: створення держави для народу, забезпечення конструктивного діалогу між органами державного управління, суспільством та бізнесом на принципах відкритості, партнерства та відповідальності у правовому, соціально-економічному та політичному просторі при дотриманні міжнародних правових норм та обов'язків; формування зрілого громадянського суспільства, підвищення ролі молоді, ділових та наукових кругів в прийнятті рішень за національними та регіональними проблемами стійкого розвитку; посилення інтеграції Республіки Білорусь в світові торгові мережі та систему міжнародного перерозподілу праці, усунення зовнішніх погроз для розвитку країни в рамках Глобального партнерства в цілях розвитку.

В економічній сфері: формування високоефективної, соціально орієнтованої, конкурентоспроможної економіки нового типу – економіки знань з розвиненими ринковими інститутами та інфраструктурою; прискорений розвиток високотехнологічних виробництв, промислових інноваційних кластерів, інфраструктурних секторів економіки, які впливають на якість людського розвитку; підвищення стійкості виробництва та вжитку, у тому числі за рахунок

ефективного управління поновлюваними і не поновлюваними ресурсами, скорочення обсягів утворення відходів виробництва та вжитку, формування відповідальної поведінки споживачів; підвищення ефективності системи державного управління, яка заснована на ринкових інструментах регулювання, зростанні міських ініціатив, створенні ефективної структури власності. Крім того, вирішуються задачі в області екології та розвитку людини.

Національна стратегія республіки Білорусь передбачає концентрацію всіх видів ресурсів на наступних пріоритетних напрямках [8]:

Якісне відтворення людського потенціалу та ефективне його використання. Основними складовими якісного відтворення людського потенціалу виступають генофонд нації, інтелект та культурний розвиток, рівень здоров'я та трудової активності, отримання гідної оплати праці. Треба розробити дієві механізми з підвищення рівня народжуваності населення, покращенню його здоров'я та зниження смертності, стимулюванню здорового образу життя та творчої активності громадян, створенню умов, які дозволяють отримати якісну освіту та високі доходи.

Прискорений розвиток високотехнологічних виробництв та послуг. Акцент буде спрямований на створення технологічного сектору економіки, впровадження енергоефективних та екологічно безпечних технологій, розвитку виробництв з високою часткою доданої вартості, інформаційних та інжинірингових послуг, транспортної інфраструктури, підвищення якості та розширення експорту освітніх і медичних послуг. Цільовим критерієм конкурентоспроможності країни виступає входження в кількість тридцяти лідерів з індексу економіки знань. Критеріями якісних структурних змін стануть: скорочення до 2030 р. у 2 рази розриву продуктивності праці з середньоєвропейським рівнем; підвищення долі високотехнологічного наукоємного сектору у ВВП (до 8-10% в 2030 р.); зниження енергоємності ВВП за 2016-2030 рр. на 35% [8].

Вдосконалення інституціонального середовища та формування сприятливого бізнес-середовища, що передбачає забезпечення її стабільності та прозорості, усунення надмірного та невинного втручання держави у діяльність господарюючих суб'єктів, підвищення якості державних послуг, фінансову доступність та інше. Важливі задачі – досягнення однакової конкуренції для всіх форм власності, забезпечення у ринкових свобод. В результаті дій, направлених на створення сприятливого бізнес-середовища, планується досягнення Республікою Білорусь 30 позиції у рейтингу Всесвітнього банку «Doing business» (проти 57 позиції у Звіті 2014 р.).

Зростання експортного потенціалу на основі ефективного використання наявних та потенціальних конкурентних переваг Республіки Білорусь. Задача з наростання валютних надходжень передбачає зростання експорту товарів та послуг за рахунок освоєння нових ринків збуту білоруських товарів, прискореного розширення експорту послуг, фінансової інституціональної підтримки експорту. Наростанню експорту буде сприяти також вступ республіки до ВТО. Роль експортного потенціалу країни повинно стати основою для забезпечення зовнішньоекономічної збалансованості економіки та позитивного сальдо платіжного балансу, достатнього рівня золотовалютних резервів, стійко безпечного рівня зовнішнього боргу. Критеріями реалізації цього пріоритету є зростання долі білоруських товарів на світовому ринку та вихід на позитивне сальдо зовнішньої торгівлі.

Очікуваними результатами намічених завдань в контексті трьох основних компонентів сталого розвитку повинні стати: збільшення очікуваної тривалості життя при народженні до 77 років; зростання ВВП за 2016-2030 рр. в 1,5-2,0 рази; зростання виробництва ВВП на душу населення до 2030 року до 28-36 тисяч доларів США (проти 17,6 В 2013 році); підвищення затрат на наукові дослідження та розробки до 2,5 % від ВВП в 2030 році; позиція Білорусі у Міжнародному рейтингу за індексом екологічної ефективності – не нижче 25.

У 2012 році була представлена Стратегія розвитку Республіки Казахстан до 2050 року. Головною метою є створення суспільства на основі сильної держави, розвиненої економіки і можливостей спільної праці, входження Казахстану в тридцятку найрозвиненіших країн світу.

Для досягнення цієї мети «Стратегія» Казахстан – 2050 »передбачає реалізацію семи довгострокових пріоритетів [9]:

1. Економічна політика нового курсу – економічний прагматизм на принципах прибутковості від розвитку різних напрямів суспільного життя, повернення вкладених засобів від інвестицій і конкурентоспроможності товарів та послуг на внутрішньому та міжнародному ринках.
2. Всебічна підтримка підприємництва є провідною силою національної економіки, оскільки саме підприємці створюють на основі товарів та надання послуг створюють пропозицію.
3. Нові принципи соціальної політики – соціальні гарантії та особиста відповідальність. Для того, щоб громадяни працювали на благо суспільства їм потрібні соціальні гарантії та

особиста відповідальність, тобто вони повинні знати, що захищені та мати відповідальність за вироблений товар чи надану послугу.

4. Знання та професійні навички – ключові орієнтири сучасної системи освіти, підготовки і перепідготовки кадрів. Державі завжди потрібні спеціалісти своєї справи, які час від часу повинні проходити перепідготовку за своєю спеціальністю, щоб професійно виконувати свою справу, але для цього їм повинна держава надавати якісну освіту.
5. Послідовна і передбачувана зовнішня політика – просування національних інтересів і зміцнення регіональної та глобальної безпеки.
6. Новий казахстанський патріотизм – основа успіху нашого багатонаціонального і багатоконфесійного суспільства. Для того, щоб людині приємно було працювати на державу та приносити їй певну користь, вона повинна бути патріотичною.

Далі розглянемо стратегічний план розвитку Республіки Казахстан до 2020 року як основи для реалізації Стратегії розвитку Республіки Казахстан до 2050 року.

Акцент при розробці Стратегічного плану розвитку Республіки Казахстан до 2020 року був зроблений на здійсненні заходів, спрямованих на підвищення стійкості національної економіки до негативних наслідків світових або регіональних криз. Пріоритетними в діяльності держави є п'ять ключових напрямків: підготовка до посткризового розвитку; забезпечення сталого зростання економіки за рахунок прискорення диверсифікації через індустріалізацію і розвиток інфраструктури; інвестиції в майбутнє – підвищення конкурентоспроможності людського капіталу для досягнення стійкого економічного зростання, процвітання і соціального благополуччя казахстанців; забезпечення населення якісними соціальними і житлово-комунальними послугами; зміцнення міжнародної злагоди, безпеки, стабільності міжнародних відносин.

В результаті реалізації Стратегічного плану – 2020 Казахстан до 2020 року повинен досягти наступних ключових показників: стати країною, яка вийшла зі світової кризи більш сильною і конкурентоспроможною, з диверсифікованою економікою і населенням, активно залученим в нову економіку; бути в числі п'ятдесяти найбільш конкурентоспроможних країн світу зі сприятливим діловим кліматом, що дозволяє залучати значні іноземні інвестиції в несилові сектори економіки країни; мати необхідні людські ресурси для розвитку диверсифікованої економіки та інфраструктуру, необхідну для обслуговування вітчизняних підприємств і експортерів; економіка в реальному вираженні повинна зрости на третину порівняно з рівнем 2009 року; частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму знизиться до 8%.

Головним досягненням реалізації Стратегічного плану – 2020 має стати значне підвищення добробуту громадян країни в результаті послідовної диверсифікації та якісного поліпшення структури економічного зростання Казахстану [9].

Досліджуючи стратегічні документи деяких країн світу, можна зробити висновок, що, незважаючи на їх різноманітність, всі національні стратегії соціально-економічного розвитку мають певні загальні характеристики, а саме:

1. Комплексність і взаємопов'язаність різних політик і програм. Національні стратегії соціально-економічного розвитку розглядають в комплексі економічні, соціальні, політичні та інші виміри, як всередині країни, так і за її межами, забезпечуючи взаємозв'язок різних політик і програм, що працюють на загальну стратегію і єдину мету.

2. Довгостроковість – довгострокові горизонти планування, що забезпечують послідовність етапів на шляху до досягнення поставлених суспільством цілей.

3. Консолідація – національна стратегія соціально-економічного розвитку тоді стає справжньою національною, коли є результатом консенсусу між усіма основними групами суспільства. Вона не може бути баченням якоїсь однієї групи або класу.

4. Публічність – національна стратегія соціально-економічного розвитку – це, як правило, результат відкритого діалогу та широких консультацій. При цьому сам процес консультацій є як важливим елементом формування консенсусу в суспільстві щодо широкого спектра питань, пов'язаних з національною стратегією соціально-економічного розвитку, так і інструментом мобілізації необхідних ресурсів – не тільки фінансових, а й організаційних, інституційних і навіть духовних.

Висновки. Сучасна світова економіка розвивається в умовах дедалі зростаючого поглиблення міжнародного поділу праці, зміцнення й поширення інтеграційних процесів як на галузевому, так і на регіональному рівнях, інтернаціоналізації національних економік, прискорення процесу глобалізації. Розвиток світового господарства характеризується двома аспектами: з одного боку, глобалізація сприяє сплетенню національних економік у суцільну світову систему, стандартизує структурні елементи економік відповідно до вимог транснаціоналізації, забезпечує динамізм

міжнародних економічних відносин; з іншого боку, поглиблюється розрив у рівнях розвитку між найрозвиненішими й найбіднішими країнами, посилюється відмінність соціально-економічного розвитку всередині основних груп країн.

Диверсифікація між країнами світу взагалі все ще досить виразна. Зумовлюється вона неоднаковим забезпеченням факторами виробництва, історико-економічними особливостями розвитку, гео-політичним положенням. Ось чому, незважаючи на посилення інтернаціоналізації, немає єдиної для всіх країн моделі економічного розвитку. Намагання урядів окремих країн, що розвиваються, або країн з перехідною економікою повністю копіювати моделі найрозвиненіших країн чи некритично виконувати пропозиції й вимоги таких міжнародних організацій, як МВФ, Всесвітній банк, Світова організація торгівлі, часто виявляються або неспроможними, або дають протилежний ефект.

Таким чином, можна зробити висновок, що при виборі підходів до формування стратегії соціально-економічного розвитку держави необхідно уважно вивчати моделі економічного розвитку розвинених країн, для виявлення методів, які можна застосовувати в регулюванні економіки України. Кожна країна мусить узгоджувати вимоги об'єктивного процесу глобалізації в сфері економіки з особливостями своєї національної економіки.

Література

1. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навч. посібн. / Л.А. Швайка. – К. : Вид-во «Знання», 2006 – 435 с.
2. Довгань Л.Є. Стратегічне управління : навч. посібн. / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2009. – 440 с.
3. Портер М. Стратегія конкуренції : пер. з англ. / М. Портер. – К. : Вид-во «Основи», 1998. – 236 с.
4. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, Н. С. Логвінова та ін. ; За редакцією Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, І. В. Ліганенко. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 356 с.
5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
6. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.
7. Миддлтон Дж. Библиотека избранных трудов о стратегии бизнеса. Пятьдесят наиболее влиятельных идей всех времен / Дж. Миддлтон. – М. : ЗАО Олимп-Бизнес, 2006. – 272 с.
8. Економічний бюлетень науково-дослідного інституту Міністерства економіки Республіки Білорусь №4 квітень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.gov.by/dadvfiles/001251_55175_NSUR.pdf.
9. Стратегія «Казахстан-2050»: послание Президента Республики Казахстан лидера нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.

References

1. Shvaika, L. (2006). State regulation of the economy. Kyiv : Type-in Knowledge (in Ukr).
2. Dovgan, L. (2009). Strategic Management. Kyiv : Center teach. lit-ry (in Ukr).
3. Porter M. Competitive strategy. Kyiv : Type-in Basics (in Ukr).
4. Kozak, G., Kovalevsky, V., Lihanenko, I. (2009). International economic development strategy. Kyiv : Center of educational literature. (in Ukr).
5. President of Ukraine (2015). About the Strategy of steady development «Ukraine-2020» (Decree). Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (in Ukr.).
6. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Retrieved from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.
7. Myddlton, J. (2006). Library fauvorited labor at business strategy. Fifty most influential ideas all time. Moscow : ZAO Olympus-Business (in Rus).
8. Economic Bulletin Research Institute of the Ministry of Economy. Retrieved from http://www.economy.gov.by/dadvfiles/001251_55175_NSUR.pdf.
9. Strategy “Kazakhstan-2050”: Message of the President of the Republic of Kazakhstan leader of the nation NA Nazarbayev the people of Kazakhstan. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.